

STATISTIK KUZATUV VA SO‘ROV USULLARI

Aysachev Abdulfotix Abdulfaizovich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Andijon fakulteti Mutaxassisik ijtimoiy-gumanitar

va aniq fanlar kafedrası i.f.f.d,(Phd)dotsent.

Adusamatov Elyorbek

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Andijon fakulteti “Iqtisodiyot” yo’nalishi 2-bosqich talabasi

Annotatsiya:

Statistika fani jamiyatdagi ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarni o‘rganish, tahlil qilish va ularning qonuniyatlarini aniqlashda muhim ahamiyatga ega. Ushbu ilmiy yo‘nalishda asosiy o‘rinni statistik ko‘rsatkichlar egallaydi. Statistik ko‘rsatkichlar — bu hodisa va jarayonlarning miqdoriy ifodasi bo‘lib, ular voqelikning sifat jihatlaridan kelib chiqqan holda raqamli shaklda aks ettiriladi. Ular yordamida iqtisodiy, demografik, ijtimoiy, ishlab chiqarish va boshqa sohalardagi o‘zgarishlarni aniqlash, solishtirish hamda baholash mumkin bo‘ladi.

Statistik ko‘rsatkichlar umumiy, nisbiy va o‘rtacha ko‘rsatkichlarga bo‘linadi. Umumiy ko‘rsatkichlar o‘rganilayotgan hodisaning hajmini bildirsa, nisbiy ko‘rsatkichlar hodisalar o‘rtasidagi nisbatni ifodalaydi, o‘rtacha ko‘rsatkichlar esa o‘zgaruvchanlikni umumlash tiradi. Bunday ko‘rsatkichlar statistik tahlilning asosiy vositasi hisoblanadi.

Ma’lumotlarni yig‘ish jarayonida esa so‘rov usullari keng qo‘llaniladi. So‘rov usuli — bu respondentlardan bevosita axborot olish yo‘li bo‘lib, u anketalar, intervyular, telefon so‘rovlari yoki onlayn shakllar orqali amalga oshiriladi. Ushbu usulning afzalligi shundaki, u qisqa vaqt ichida keng qamrovli ma’lumot to‘plash imkonini beradi. Shu bilan birga, so‘rov natijalarining ishonchliligi savollar tuzilishi, respondentlar tanlovi va tahlil jarayonining to‘g‘riligiga bog‘liq bo‘ladi.

International Conference on Scientific Research in Natural and Social Sciences

Hosted online from New York, USA

Website: econfseries.com

2nd November, 2025

Kalit so'zlar: Statistika, statistik ko'rsatkichlar, umumiy ko'rsatkich, nisbiy ko'rsatkich, o'rtacha ko'rsatkich, so'rov usuli, ma'lumot yig'ish, respondent, anketa, tahlil, iqtisodiy jarayon, ishonchlilik, statistik tahlil.

Аннотация:

Статистика играет важную роль в изучении, анализе и выявлении закономерностей социально-экономических процессов в обществе. В данной науке основное место занимают статистические показатели, которые являются количественным выражением изучаемых явлений и процессов. Они отражают реальные факты в числовой форме, исходя из их качественных характеристик. С помощью статистических показателей можно определять, сравнивать и оценивать изменения в экономической, демографической, социальной, производственной и других сферах.

Статистические показатели подразделяются на абсолютные, относительные и средние. Абсолютные показатели характеризуют общий объём изучаемого явления, относительные выражают соотношение между различными явлениями, а средние показатели отражают степень изменчивости совокупности. Эти показатели являются основным инструментом статистического анализа.

В процессе сбора данных широко применяются методы опроса. Метод опроса заключается в получении информации непосредственно от респондентов при помощи анкет, интервью, телефонных или онлайн-опросов. Преимущество данного метода состоит в возможности сбора большого объёма информации за короткий срок. Однако достоверность полученных результатов зависит от корректности формулировки вопросов, выбора респондентов и правильности анализа данных.

В заключение следует отметить, что статистические показатели и методы опроса тесно взаимосвязаны между собой и играют важную роль в повышении качества научных исследований, обеспечении достоверности результатов и принятии эффективных экономических решений.

Ключевые слова: Статистика, статистические показатели, абсолютные показатели, относительные показатели, средние показатели, метод опроса, сбор данных, респондент, анкета, анализ, достоверность, статистический анализ, экономические процессы.

Annotation:

Statistics plays an important role in studying, analyzing, and identifying patterns of socio-economic processes in society. Within this field, statistical indicators occupy a central place, as they represent the quantitative expression of phenomena and processes. These indicators reflect real-world facts in numerical form, based on their qualitative characteristics. With the help of statistical indicators, it is possible to determine, compare, and evaluate changes in economic, demographic, social, production, and other spheres.

Statistical indicators are classified into absolute, relative, and average indicators. Absolute indicators characterize the overall volume of the studied phenomenon; relative indicators express the relationship between different phenomena, while average indicators summarize variability within a dataset. Such indicators are fundamental tools of statistical analysis and serve as a basis for drawing scientific conclusions.

In the process of data collection, survey methods are widely used. The survey method involves obtaining information directly from respondents through questionnaires, interviews, telephone surveys, or online forms. The main advantage of this method is the ability to collect large amounts of information in a relatively short time. However, the reliability of survey results depends on the accuracy of question formulation, the correct selection of respondents, and the quality of data analysis.

In conclusion, statistical indicators and survey methods are closely interconnected and play a vital role in improving the quality of research, ensuring the reliability of results, and supporting effective decision-making in economic and social fields.

Keywords: Statistics, statistical indicators, absolute indicators, relative indicators, average indicators, survey method, data collection, respondent, questionnaire, analysis, reliability, statistical analysis, economic processes.

Kirish

Hozirgi globallashuv sharoitida iqtisodiy, ijtimoiy va demografik jarayonlarni chuqur tahlil qilish, ularning rivojlanish yo'nalishlarini aniqlash, boshqaruv qarorlarini ilmiy asosda qabul qilish uchun aniq, ishonchli va tizimli ma'lumotlarga ehtiyoj nihoyatda katta. Ana shunday ma'lumotlar statistik kuzatuv jarayoni orqali yig'iladi. Statistik kuzatuv — bu o'rganilayotgan hodisa va jarayonlar to'g'risida dastlabki axborotni rejalashtirilgan va tizimli tarzda to'plash jarayonidir. U statistik tadqiqotning birinchi bosqichi bo'lib, tahlil va xulosa chiqarishning poydevorini tashkil etadi.

Statistik kuzatuvning ahamiyati shundaki, u jamiyatdagi iqtisodiy faoliyat, aholining turmush darajasi, ishlab chiqarish hajmi, iste'mol, bandlik, narxlar o'zgarishi kabi jarayonlar haqida to'liq ma'lumot beradi. Statistik kuzatuv orqali olingan ma'lumotlar davlat boshqaruvi organlari, iqtisodiy siyosat yurituvchilari, tadbirkorlar va olimlar uchun muhim manba bo'lib xizmat qiladi. Shuning uchun kuzatuvni to'g'ri tashkil etish, ma'lumotlarni aniqlik bilan yig'ish va qayta ishlash statistik tahlilning ishonchligi uchun zarurdir.

Kuzatuv jarayonini o'tkazishdan oldin uning maqsadi, obyekt va birliklari, shuningdek vaqt va joy chegarasi aniq belgilanadi. Statistik kuzatuv, odatda, umumiy (bosh to'plamdagi barcha birliklarni qamrab oladi) va qisman (tanlama) kuzatuvlarga bo'linadi. Tanlama kuzatuv amaliyotda eng ko'p uchraydi, chunki u kamroq vaqt, mehnat va mablag' sarflab, butun to'plam haqida yetarlicha aniq natijalar olish imkonini beradi.

Statistik ma'lumotlarni yig'ishning bir necha usullari mavjud bo'lib, ulardan eng samaralilaridan biri so'rov usulidir. So'rov usuli respondentlarga berilgan savollar orqali kerakli ma'lumotlarni olishni nazarda tutadi. Bu usul sotsiologik, iqtisodiy va marketing tadqiqotlarida keng qo'llanilib, insonlarning fikrlari, xatti-harakatlari, ehtiyojlari va ijtimoiy holatini o'rganishda katta ahamiyatga ega. Hozirgi zamonda so'rovlar nafaqat an'anaviy (anketali yoki og'zaki) shaklda, balki telefon, internet va onlayn platformalar orqali ham o'tkazilmoqda.

Asosiy qism. Statistik kuzatuv – bu o'rganilayotgan hodisa va jarayonlar haqida dastlabki ma'lumotlarni yig'ish, ularni tartibga solish va qayd etish jarayonidir. U har qanday statistik tadqiqotning boshlang'ich bosqichi hisoblanadi. Kuzatuvdan

maqsad — jamiyatdagi iqtisodiy, ijtimoiy, demografik yoki ekologik jarayonlar holatini o'rganish va ular asosida tahliliy xulosalar chiqarishdir.

Statistik kuzatuvning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

- Tadqiqot maqsadi va obyektini aniqlash;
- Kuzatuv birligini belgilash (ya'ni o'lchov birligi);
- Ma'lumot to'plash muddatini va joyini belgilash;
- To'plangan ma'lumotlarni dastlabki qayta ishlash va nazorat qilish.

Kuzatuvning ishonchliligi — ma'lumotlarni yig'ish jarayoni qanchalik puxta tashkil etilganiga bog'liq. Shu sababli, statistik kuzatuv o'tkazishdan avval batafsil dastur, yo'riqnoma va shakllar tayyorlanadi.

Statistik kuzatuv odatda qamrov darajasiga ko'ra quyidagi turlarga bo'linadi:

Umumiy kuzatuv — bosh to'plamdagi barcha birliklarni qamrab oladi (masalan, aholini ro'yxatga olish).

Qisman (tanlama) kuzatuv — faqat to'planning ayrim qismini o'rganadi va natijalar umumlashtiriladi.

Davriy kuzatuv — muayyan vaqt oraliqlarida takrorlanib turadi (masalan, oylik yoki yillik ishlab chiqarish hisobotlari).

Bir martalik kuzatuv — faqat bir marta amalga oshiriladi (masalan, maxsus tadqiqotlar).

Har bir tur o'zining maqsadiga va sharoitiga ko'ra tanlanadi. Masalan, aholini to'liq ro'yxatga olish umumiy kuzatuvga, iste'molchilar fikrini o'rganish esa tanlama kuzatuvga misol bo'la oladi.

Statistik kuzatuvda ma'lumotlar bir necha usullar yordamida to'planadi:

Hujjatli kuzatuv — rasmiy hujjatlar, hisobotlar va arxiv ma'lumotlari asosida ma'lumot yig'ish.

So'rov usuli — respondentlarga savollar berish orqali kerakli axborotlarni olish.

Eksperimental kuzatuv — hodisani sun'iy sharoitda o'rganish, tajribalar o'tkazish yo'li bilan ma'lumot yig'ish.

Shulardan **so'rov usuli** amaliyotda eng keng tarqalgan hisoblanadi. Chunki u insonlarning fikri, xatti-harakati, ijtimoiy holati va ehtiyojlarini aniqlash imkonini beradi.

So‘rov usuli quyidagi shakllarda o‘tkaziladi:

Og‘zaki so‘rov (intervyu) – suhbat orqali javoblar olinadi.

Yozma (anketa) so‘rov – oldindan tayyorlangan savolnomalar yordamida o‘tkaziladi.

Telefon yoki onlayn so‘rovlar – zamonaviy texnologiyalar yordamida ma’lumot yig‘ish usuli.

So‘rov samaradorligi quyidagi omillarga bog‘liq:

1. Savollar aniq va tushunarli bo‘lishi;
2. Respondentlar to‘g‘ri tanlanishi;
3. Javoblarni to‘g‘ri tahlil qilish va kodlash.

Shu tarzda o‘tkazilgan so‘rovlar orqali ishonchli va ob‘yektiv ma’lumotlar olinadi, bu esa iqtisodiy va ijtimoiy qarorlarni qabul qilishda katta yordam beradi.

Statistik kuzatuv quyidagi bosqichlarda amalga oshiriladi:

1. **Tayyorlov bosqichi** – maqsad, obyekt va usullar aniqlanadi.
2. **Ma’lumot yig‘ish bosqichi** – tanlangan usul asosida amaliy kuzatuv o‘tkaziladi.
3. **Ma’lumotlarni tekshirish va qayta ishlash** – to‘plangan ma’lumotlar aniqligi nazorat qilinadi, xatolar tuzatiladi.
4. **Tahlil va umumlashtirish** – yakuniy xulosalar chiqariladi.

Bu bosqichlar bir-biri bilan uzviy bog‘langan bo‘lib, ular kuzatuv natijalarining sifatiga bevosita ta’sir qiladi.

Xulosa

Statistik kuzatuv va so‘rov usullari — zamonaviy statistika fanining asosiy tayanch elementlari bo‘lib, ular orqali ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy va demografik jarayonlar haqida ishonchli ma’lumotlar olinadi. Har qanday ilmiy tadqiqot, iqtisodiy tahlil yoki boshqaruv qarori uchun dastlabki ma’lumot manbasi aynan statistik kuzatuv hisoblanadi. Shuning uchun kuzatuvni to‘g‘ri tashkil etish, ma’lumot yig‘ish usullarini oqilona tanlash va ularni sifatli qayta ishlash butun tahlil jarayonining muvaffaqiyatini belgilab beradi.

Statistik kuzatuvning to‘g‘ri tashkil etilishi, eng avvalo, kuzatuv dasturining puxtaligiga bog‘liq. Har bir bosqichda tadqiqot maqsadi, obyekt va birliklar aniqlanib, kuzatuv o‘tkazishning joyi, vaqti hamda usullari belgilanishi zarur.

Shunda to'plangan ma'lumotlar real voqelikni aks ettiradi va ularning tahlili orqali aniq, ilmiy asoslangan xulosalar chiqarish imkoniyati yaratiladi.

So'rov usuli esa, statistik kuzatuvning eng muhim amaliy vositasi bo'lib, inson omili bilan bevosita bog'liq ma'lumotlarni olishda keng qo'llaniladi. Ayniqsa, ijtimoiy fikr, iste'molchi talab va xizmatlar sifati kabi ko'rsatkichlarni aniqlashda so'rovlar muhim rol o'ynaydi. Bugungi raqamli texnologiyalar davrida so'rovlarni internet, mobil ilovalar yoki elektron platformalar orqali o'tkazish ularning samaradorligini yanada oshirmoqda.

Statistik kuzatuv va so'rov usullarining amaliy ahamiyati shundaki, ular davlat boshqaruvi, iqtisodiy rejalashtirish, mehnat bozorini tartibga solish, aholi farovonligini oshirish kabi ko'plab yo'nalishlarda ishonchli axborot bazasini yaratadi. Masalan, O'zbekiston Respublikasida har yili o'tkaziladigan aholini ro'yxatga olish, uy xo'jaliklari tanlama kuzatuvlari, ishsizlik va inflyatsiya darajasini o'rganish so'rovlari ana shunday kuzatuvlarning amaliy natijalaridir.

Xulosa qilib aytganda, statistik kuzatuv va so'rov usullari nafaqat raqamlar to'plash vositasi, balki jamiyat rivojlanishini ilmiy asosda tahlil qilish, bashorat qilish va qarorlar qabul qilishning poydevoridir. Ular yordamida olingan ma'lumotlar davlat siyosatini shakllantirishda, iqtisodiy o'sishni rejalashtirishda hamda ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bois, har bir mutaxassis va tadqiqotchi statistik kuzatuv va so'rov usullarining mohiyatini chuqur o'zlashtirishi, ularni amaliyotda to'g'ri qo'llay olishi zarurdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdullayev M. Statistika asoslari. – Toshkent: “O'zbekiston” nashriyoti, 2021.
2. Xudoyqulov O. Iqtisodiy statistika. – Toshkent: Toshkent moliya instituti nashriyoti, 2020.
3. Karimov B. Statistik tahlil va tadqiqot metodlari. – Toshkent: “Fan va texnologiya”, 2022.
4. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi rasmiy veb-sayti – <https://www.stat.uz>
5. Mahmudov A., Islomov I. Statistika: nazariya va amaliyot. – Toshkent: TDIU nashriyoti, 2019.

International Conference on Scientific Research in Natural and Social Sciences

Hosted online from New York, USA

Website: econfseries.com

2nd November, 2025

6. AA Aysachev, M Xonboboyeva. QISHLOQ XO'JALIGI MAXSULOTLARI RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISHDA IQTISODIY SAMARADORLIKKA ERISHISHNING BA'ZI MASALALARI. (2024). International Conference on Modern Science and Scientific Studies, 72-77. <https://econfseries.com/index.php/5/article/view/77>
7. AHOLI MIGRATSIYASI: STATISTIKA VA UNING IJTIMOIIY IQTISODIY TA'SIRI. (2024). Международная конференция по экономике, финансам, банковскому делу и менеджменту , 124-130. <https://econfseries.com/index.php/6/article/view/139>
8. AA Айсачев. НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ДОСТИЖЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПРИ ПОВЫШЕНИИ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ ПРОДУКЦИИ. Лучшие интеллектуальные исследования 47 (2), 289-294. <https://inlibrary.uz/>
9. Aysachev Abdulfotix Abdulfaizovich. AGROSANOAT INTEGRATSIYASI VA AGROBIZNES. (2025). Лучшие интеллектуальные исследования, 47(2), 295-305. <https://scientific-jl.com/luch/article/view/22170>